МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО
КРЕМЕНЕЦКА ОБЛАСНА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРИРОДНИЙ ПАРК «ПОДІЛЬСЬКІ ТОВТРИ»
ТОВАРИСТВО ПОДІЛЬСЬКИХ ПРИРОДОДОСЛІДНИКІВ І ПРИРОДОЛЮБІВ

ПОДІЛЬСЬКІ ЧИТАННЯ

Випуск 5

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

міжнародної науково-практичної конференції

ПОДІЛЬСЬКІ ЧИТАННЯ

Епоха природничих досліджень Поділля: історія, теорія, практика

(м. Кам'янець-Подільський, 9-11 жовтня 2018 року)

Кам'янець-Подільський
2018

УДК 913:332.135

С.Р. Новицька

ПРИРОДНІ РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ: ПІДХОДИ ТО ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ

Ekosvit76@ukr.net

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна.

Рекреація як вид діяльності має чітко виражену природно-ресурсну орієнтацію. Природні ресурси є провідним фактором, що визначає рекреаційне використання території. Від того, яким набором природних ресурсів володіє територія, залежить організація видів і форм рекреаційної діяльності.

Як зауважує М.С. Мироненко [4], правомірність віднесення ряду природних тіл, елементів, компонентів і їх властивостей до категорії природних рекреаційних ресурсів обумовлена не лише їх прямим (мінеральні води, лікувальні грязі) і опосередкованим використанням (естетичні властивості ландшафтів), але й потрапляння їх у сферу матеріальної діяльності місцевого населення тієї території, де розвивається рекреаційна функція. Від того, наскільки рівноправно ці ресурси поряд з іншими ресурсами матеріальної діяльності будуть включені у господарський обіг, настільки буде ефективним відпочинок.

Не дивлячись на те, що цілий ряд науково-дослідних інститутів займається вивченням природних рекреаційних ресурсів, у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі досі немає єдності поглядів з приводу їх сутності і класифікації. Одні автори відносять до природних рекреаційних ресурсів властивості окремих компонентів природи або загалом природних комплексів. Інші розглядають природні рекреаційні ресурси як “специфічні

споживацькі цінності" чи елементи природного середовища і антропогенної діяльності, котрі при певних умовах можуть використовуватись для організації рекреаційної діяльності. Під природними рекреаційними ресурсами також розуміють специфічну комбінацію природних можливостей навколишнього середовища і потреб людини в її використанні для відпочинку. Розглянемо деякі з цих визначень.

С.А. Генсірук, М.С. Нижник виділяють природні рекреаційні ресурси як сукупність природних елементів навколишнього середовища (ресурси літосфери, гідросфери, біосфери і клімату), які на даному рівні розвитку суспільства можуть використовуватися для організації відпочинку, оздоровлення і туризму, задоволення фізичних, естетичних і пізнавальних потреб людини [5].

М.С. Нудельман [13] розділяє поняття природні рекреаційні ресурси і рекреаційні умови. Природні рекреаційні ресурси – це природні територіальні комплекси, окремі компоненти природного середовища і їх речовинні складові, які володіють сприятливими для рекреаційної діяльності якісними і кількісними параметрами і служать, або мають всі передумови послужити матеріальною основою для організації відпочинку, туризму, лікування і оздоровлення людей. До таких ресурсів належать лікувальні речовини (мінеральні води, грязі, озокерит), природні комплекси, що володіють лікувальними і оздоровчими властивостями багатоцільового призначення (ліси, аквальні комплекси, лікувальні кліматичні місцевості). А природні рекреаційні умови можна визначити як компоненти і властивості природного середовища, які сприяють рекреаційній діяльності, але не є її матеріальною основою (естетичність, пейзажне різноманіття ландшафтів, кількість сонячних днів в році, тривалість залягання снігу в горах тощо). Тобто рекреаційні ресурси є реалізованою частиною рекреаційного потенціалу, а рекреаційні умови – нереалізованою, і побічно впливають на характер використання ресурсів.

М.М. Амірханов [15] визначає природні рекреаційні ресурси як комплекс фізичних, біологічних і енергоінформаційних елементів і сил природи, які використовуються в процесі відновлення і розвитку фізичних і духовних сил людини, її працездатності і здоров'я.

П.О. Масляк до природних рекреаційних ресурсів відносить природні та природно-антропогенні геосистеми, природні об'єкти, явища і процеси, які володіють внутрішніми і зовнішніми властивостями і характерними рисами для організації сезонної або цілорічної рекреаційної діяльності [11].

О.О. Бейдик характеризує природні рекреаційні ресурси як об'єкти та явища натурального походження, залучені в сферу рекреації та туризму[2].

Природні рекреаційні ресурси можна поділяти за такими критеріями: 1) походженням; 2) видами рекреаційного використання; 3) вичерпністю (швидко вичерпні, повільно вичерпні, невичерпні); 4) можливістю самовідтворення і культивування (відтворювальні, відносно відтворювальні і невідтворювальні) [16].

Їх життєвий цикл може бути надтривалим, тривалим, короткочасним, епізодичним, у просторі вони можуть бути космополітичними, зональними, азональними, дискретними, континуальними, за значенням – традиційними, ексклюзивними, рідкісними, унікальними, за конфігурацією – площинними, лінійними, точковими [12].

Залучення природних ресурсів до процесу рекреаційної діяльності може бути різноманітним за характером: 1) сприйматися візуально – пейзажі, екскурсійні об'єкти; 2) використовуватися без прямого витрачання; 3) безпосередньо витрачатися у процесі рекреації .

У першому випадку рекреаційна діяльність не чинить негативного впливу на природне середовище, в другому – природні рекреаційні ресурси зазнають впливу, змін і деградації, а в третьому випадку природні рекреаційні ресурси можуть виснажуватися і навіть зникати при нераціональному використанні. Градація природних ресурсів за їх використанням відповідно визначає ступінь їх необхідного відновлення. У

першому випадку відновлення природних рекреаційних ресурсів не потребується, у другому – вимагається часткове відновлення, у третьому – повне відтворення [15]. За походженням природні рекреаційні ресурси поділяють на фізичні і біологічні.

Фізичні (абіотичні) рекреаційні ресурси – це всі компоненти неживої природи, що належать до фізико-географічних ресурсів (геологічні, геоморфологічні, кліматичні, гідрологічні).

Біологічні (біотичні) рекреаційні ресурси – це всі компоненти живої природи, які включають ґрунтові, фауністичні і флористичні ресурси.

Всі види природних рекреаційних ресурсів нерозривно пов'язані між собою потоками речовини та енергії і формують в сукупності комплексні рекреаційні ресурси, або ландшафтні рекреаційні ресурси, або ресурси природно-територіальних рекреаційних комплексів, які поділяють на природно-континентальні і природно-аквальні.

Ті у свою чергу поділяють на природні (заповідники, долини рік і т.д.), природно-антропогенні (парки, сквери, лісопарки, національні парки і т.д.) і унікальні природні [15]. Унікальні природні комплексні рекреаційні ресурси виділені з природних і природно-антропогенних штучно. Це пов'язано з тим, що для розвитку рекреаційно-орієнтованої економіки унікальні ресурси мають виключно важливе значення, оскільки вони є найбільш привабливими туристичними об'єктами.

Дещо подібний за змістом, але більш розширений термін «суперточка – тур» ми зустрічаємо у О.О. Бейдика – це точкова територія, яка поєднує унікальні природні та суспільні ресурси, займає домінуючу висоту і характеризується суттєвою соціально-історичною значимістю подій, що відбувались (відбуваються) в її межах або в межах простору, що візуально сприймається з неї. Цьому простору притаманне, як правило, високе пейзажне різноманіття, сполучення природних компонентів, атрактивність ландшафту [2].

О.О. Бейдик також виділив природно-географічні і природно-антропогенні рекреаційні ресурси. До природно-географічних рекреаційно-туристських ресурсів він відносить об’єкти та явища натурального походження, залучені у сферу рекреації та туризму.

До природно-антропогенних рекреаційно-туристських ресурсів належать геосистеми, до складу яких входять природні і антропогенні об’єкти, що використовуються в рекреаційному господарстві – заповідники, заказники, національні природні парки і інші об’єкти природно-заповідного фонду.

Кожен тип природних рекреаційних ресурсів володіє власними ознаками і властивостями, на основі яких виокремлюються види: 1) за можливістю використання (прямі і опосередковані); 2) за ступенем атрактивності (привабливості); 3) за лікувально-оздоровчими властивостями; за історичною і еволюційною унікальністю (пам’ятки природи, ендемічні і реліктові форми); 4) за екологічними критеріями.

В результаті аналізу категорії «природні рекреаційні ресурси» можна прийти до висновку, що на сьогоднішній день немає однозначного трактування цього терміну, існує певна невизначеність щодо ознак, за якими характеризуються природні рекреаційні ресурси, є різні підходи щодо того, які саме об’єкти, явища і сили природи повинні виступати в якості природних рекреаційних ресурсів. Це пов’язано, в першу чергу з тим, що рекреаційна географія, як наука, є ще порівняно молодою, і процес формування її понятєво-термінологічного апарату ще не завершився, триває процес його розширеного тлумачення, а також міжпредметністю досліджень рекреаційних ресурсів (окрім рекреаційної географії їх досліджують різні галузі природничих і суспільних наук: соціологія, економіка, медицина тощо), і, відповідно, різними підходами до понятєво- термінологічного відображення їх суті.

Список використаних джерел

1. Багрова Л.А. Рекреационные ресурсы (подходы к анализу понятия) / Л.А. Багрова, Н.В. Багров, В.С. Преображенский // Изв. АН СССР. Серия География. 1977. №2 – С. 5-12.

2. Бейдик О.О. Рекреаційні ресурси України. Термінологія. Оцінка ресурсів. Паспортизація регіонів. Видатні іноземці. Навчальний посібник / О.О. Бейдик – К: Альтерпрес, 2009. – 400 с.

3. Блага М.М. Рекреаційно-ресурсний потенціал і фактори його використання / М.М. Блага //Укр. геогр. журн. – 2000. -№2. – С. 28-30.

4. Валев Э.Б. Некоторые проблемы развития рекреационной географии / Э.Б. Валев, Н.С. Мироненко, В.Б. Нефедова // Вестник Московского университета: Серия 5 География: И-во Московского университета, №1, 1986. –С. 31-35.

5. Генсірук С.А. Рекреационное использование лесов / С.А. Генсірук, М.С. Нижник, Р.Р. Возняк – К.:Урожай, 1987. – 245 с.

6. Географический энциклопедический словарь / [под. ред. В.А. Трешникова] – М.: «Советская энциклопедия», 1988. – 431с.

7. Географічна енциклопедія України: в 3-х томах / [Відп. ред. О.М. Маринич]. – К: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана: т.3: П-Я. – 1993. – С.119-122, 313.

8. Карпатский рекреационный комплекс / [Под ред. М.И. Долишнего, М.С. Нудельмана, К.К. Ткаченка и др] – Киев: Наукова думка, 1984. – 148 с.

9. Котляров Е.А. География отдыха и туризма: формирование и развитие ТРК / Е.А. Котляров – Москва: Мысль, 1978 – 229 с.

10. Лиханов Б.Н. География рекреационных систем и их районирование. В сб. «Теоретические основы текреационной географии» / Б.Н. Лиханов, В.Г. Преображенский, А.Ю. Веденин, Л.И. Мухина. – М., 1975.

11. Масляк П.О. Рекреаційна географія: навчальний посібник / П.О. Масляк. – К.: Знання, 2008. – 343 с.

12. Мироненко Н.С., Рекреационная география / Н.С. Мироненко, И.Т. Твердохлебов – М.: Изд-во МГУ, 1981. – 286 с.

13. Нудельман М.С. Социально-экономические проблемы рекреационного природопользования / М.С. Нудельман – Киев: Наукова думка, 1987. – 125 с.

14. Поколодна М.М. Рекреаційні ресурси Харківської області, їх географічна характеристика та раціональне використання: Автореферат дис…канд. географ. наук: 11.00.11 / Тавр. нац. ун-т імені В.І.Вернадського – Сімферополь, 2003. – 20 с.

15. Природные рекреационные ресурсы, состояние окружающей среды и экономико-правовой статус прибрежных курортов / [М.М. Амирханов, Н.С. Лукашина, А.П. Трунев и др.] — М.: ОАО «Издательство «Экономика», 1997 . — 207 с.

16. Реймерс Н.Ф. Природопользование: словарь-справочник / Н.Ф. Реймерс – М.: Мысль, 1990. – 637 с.

17. Рекеационные ресурсы СССР: Проблемы рационального использования / [Под ред. Веденина Ю.А. и др.] – М: Наука, 1990. – 168 с.

Лихолат В.К., Чернюк Г.В. МЕТАХРОННІ ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ ПРИРОДНИХ ПРОЦЕСІВ ……..…….. 268

Лісовський А.С. ІННОВАЦІЙНІ ВИДИ ТУРИЗМУ В МЕЖАХ НПП «ПОДІЛЬСЬКІ ТОВТРИ» …….……..…….. 274

Мариняк Я.О. ТУРИСТИЧНІ ПІДПРИЄМСТВА ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ …….……281

Матуз О.В. ПРОБЛЕМИ ВІДТВОРЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ……..….. 290

Матвійчук Б.В. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ТЕРИТОРІЇ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ …….296

Мисько В.З. РЕКРЕАЦІЙНІ ЛАНДШАФТИ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «ПОДІЛЬСЬКІ ТОВТРИ»: СУЧАСНИЙ СТАН ТА РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ……..…….…..... 301

Олійник Р.В., Шевченко О.Г., Свинцицька А.І., Костирко І.О. ТЕМПЕРАТУРНІ АНОМАЛІЇ В СУЧАСНОМУ КЛІМАТІ ПОДІЛЛЯ ….. 307

Назарук М.М. ПРИРОДНІ УМОВИ ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ЛЬВІВЩИНИ) …...… 313

Новицька С.Р. ПРИРОДНІ РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ: ПІДХОДИ ТО ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ ……...……. 317

Ситник О., Хлевнюк О., Дяченко С. ГЕОТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ ГАЙВОРОНСЬКОГО РАЙОНУ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ …...…... 324

Стецько Н.П. КОНЦЕПТУАЛЬНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ САНАТОРНО-КУРОРТНОГО ГОСПОДАРСТВА РЕГІОНУ ……..…….334

Танасійчук О.Я. ГЕОЕКОЛОГІЧНІ РИЗИКИ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВОДОСХОВИЩА НА ПРИКЛАДІ С. ГОРОШОВА ……..…….342

Царик П. ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПЛАНУВАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ ЕЛЕМЕНТІВ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ …….……...348

Царик П.Л., Дем'янчук П.М., Каплун І.Г., Чернюк Г.В. ТАКСОНОМІЧНІ РІВНІ ЗОНАЛЬНИХ ЕКОТОНІВ ПОЛІССЯ ……...……...355